

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜ

ESKİ TÜRK EDEBİYATI - VI DERS NOTLARI

İsa SARI
www.isa-sari.com

XVIII. ASRIN GENEL ÖZELLİKLERİ

XVIII. asrın başlarında edebî durum büyük ölçüde bir önceki asrın özelliklerini taşır. XVII. asrın ikinci yarısında yetişen Nâbî ile Sâbit, XVIII. yüzyılın ilk senelerinde de eser vermeye devam ederler.

Bu asrın ilk çeyreğinde Lâle Devri yaşanır. III. Ahmed'in, Damat Nevşehirli İbrahim Paşa'yı sadrazam yapması ile başlayan ve Patrona Halil İsyanı ile sona eren bu devrede (1718-1730) birçok sosyal ve fikrî değişimler meydana gelir. İstanbul'da imar hareketine girilir, Arapça ve Farsçadan çeşitli sahalarda eserler tercüme edilir, sanat ve ilim adamları korunur ve çalışmalarına zemin hazırlanır. İlim ve fikir hayatına bir canlılık geldi. Ayrıca, 1727'de İbrahim Müteferrika tarafından kurulan matbaada, Türkçe eserler basılmaya başlanır.¹ Lâle Devri, fikir ve kültür hayatımızda önemli bir merhaledir. Bu zamanda edebiyat hayatında da yeni bir vadi açılır.

Lâle Devri'nin en önemli şairi olan Nedîm bu asırda yetişmiştir. Nedîm, şiirlerinde coşkun ruhunu, heyecan dolu duygularını, İstanbul hayatını dile getirir. O, ilhamını günlük hayattan alır. XVII. yüzyılda başlayan mahallîlik cereyanını Nedîm devam ettirir ve geliştirir. Nedîm'den başka Osmanzâde Tâib, Seyyid Vehbî, Râşid gibi sanatkârlar da zamanın önemli şairlerindedir. Osmanzâde Tâib'e padişahın isteği ile "şairler reisi (Reis-i Şuara)" unvanı verilir. Nâbî'nin açtığı çığır, Koca Ragıp Paşa'nın hikmet söyleme tarzındaki gazellerinde devam eder.

XVIII. yüzyılın sonunda kendisini otorite olarak kabul ettiren Şeyh Gâlib, klâsik şiirin son büyük şairi olarak görülür. Haşmet, Fitnat Hanım, Tokatlı Kânî gibi şahsiyetler de bu asrın diğer şairlerindedir.

Bu asrın şiirlerinde ses yerine anlamı ön plana çıkaran hikemî, didaktik üslup; anlamın ön plana çıktığı, girift ve yeni mazmunlarla yüklü muğlak, tasannulu söyleyişe dayanan bedîî üslup (Sebk-i Hindî) ve konuşma diline ait deyişlerle yüklü, külfetsiz, açık bir söyleyişe yaslanan mahallî/folklorik üslup bu dönemin belirgin çizgileridir.

Bu asır, şair kadrosu bakımından eski edebiyatın en zengin dönemidir. Bu sebeple bu asır, kaynaklarda *şair ve şair asrı* olarak kabul edilmiş ve Sabit'ten itibaren "her kaldırım taşının altından şair çıkması" sık sık eleştiri konusu olmuştur.

Eski şiirin kadim konuları olan aşk, tasavvuf, rıtlık ve tabiat ile önceki asırdan itibaren artmaya başlayan mahallî konuların yanı sıra bu asırda şairler artık sosyal hayata, iç ve dış gerçekliğe yönelmeye başlamışlardır. Artık mavi gözlü ve sarışın güzellere, kâfir dilberlerine olan meylini ifade edip esmerden şikâyet etmeye başlamışlar, sevgilinin her şeye razı olan âşıkların yerini cefalı sevgili istemeyen âşıklar almıştır.

¹ Bu matbaada ilk olarak "Vankulu Lügâtî" basılmıştır.

Bu asrın önde gelen şairleri:

- Nedim
- Râgıb Paşa
- Kânî
- Seyyid Vehbî
- Sünbül-zâde Vehbî
- Fitnat Hanım
- Şeyh Gâlib

XIX. ASRIN GENEL ÖZELLİKLERİ

Bu dönemde edebiyat, özellikle asrın ilk yarısında, bir önceki asrın devamı niteliğindedir. Şiire yeni bir soluk kazandıran Şeyh Gâlib'den sonra klâsik edebiyatın beslendiği kaynaklar âdetâ kurumuş, neredeyse söylenecek her söz bitmiş, orijinalliğini kaybetmiş, şairler eski ustalıklarını tekrarlamaktan öteye gidememiştir. Hatta Tanzimat'la birlikte Fransız edebiyatının tesirinde oluşmaya başlayan yeni edebiyatın karşısında gücünü kaybeden eski edebiyat, kendi geleneği içerisinde dahi değerini koruyamaz hale gelmiştir.

Bu asırda Nedim'de zarif bir senteze ulaşarak ifadesini bulan "mahallî tarz" etkisini göstermeye devam etmiştir. Ancak bu dönem şiirinde, Nedim'deki zarafetin yerini bayağılığın aldığı, duygu derinliği, hayal zenginliği ve ahengin yok olduğu görülmektedir.

Ayrıca bu dönemde, özellikle çeşitli tarikatlara mensup şairlerin fazlalığı oranında dinî-tasavvufî şiirlerin sayısında da artış olmuştur. Sebk-i Hindî ise geçen döneme göre rağbetten düşmüştür.

Bu dönemde, geçmiş asırlarda kullanılan nazım şekillerinin kullanılmasına devam edilmesine rağmen, terci-bend, terki-bend gibi bendlerden oluşan nazım şekilleri ile şarkılar ve çeşitli kıt'alar daha sık olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bunların yanında bu asırda, şairlerin tertip ettikleri divanlarda gazel sayısında azalma, kaside sayısında ise artış gözlemlenmektedir. Kasideler ise "kaside-i mesnevî" veya "kıt'a yollu kaside" gibi isimlendirmelerle bir edebî tür olarak algılanmaya başlanmıştır.

Bu asırda bayan şairlerin sayısında da bir artış gözlenir: Yirminin üzerinde bayan şair yer alır. Bu rakam, bundan önceki asırlara nazaran oldukça fazladır.

Bu asrın önde gelen şairleri:

- Enderunlu Vâsif
- Keçeci-zâde İzzet Molla
- Şeyhülislâm Ârif Hikmet
- Şeref Hanım
- Leskofçalı Gâlib
- Yenişehirli Avnî
- Hersekli Ârif Hikmet

Şeyh Gâlib ve Sebk-i Hindî Akımı

"Hint üslubu" anlamındaki bu akım, "hikemî şiir" ile birlikte Divân edebiyatını en çok etkileyen akımlardandır. İran, Türk ve Hint şairleri üzerinde etkisini göstermiştir. Hindistan'a giden İranlı

şairlerce türetildiğinden, "Sebk-i Hindî" adını almıştır. En önemli temsilcisi Urfî-i Şîrâzî'dir. Onun dışında, Nâ'îlî-i Kâdim ve Neşâtî de bu akımın önemli temsilcileri olarak kabul edilebilir.

Hayallerin öne çıktığı bir akım olan Sebk-i Hindî ile şairler, hayal gücünün sınırlarını zorlamış ve böylelikle anlaşılması güç şiirler üretmişlerdir. Hayal gücünü birincil amaç olarak belirlemesi sebebiyle bu akım, Divân edebiyatı şairlerince kullanılmayan kalıpların kullanılmasına başlanmasına sebebiyet vermiş ve böylelikle birçok yeni kalıp türemiştir.

Şiirde daha önce ikinci plana itilmiş "derinlik", Sebk-i Hindî ile ön plana çıkmış ve şiirin en önemli unsurlarından biri oluvermiştir. Hayal gücüne fazlasıyla yer vermesi sebebiyle, edebî sanatlar içerisinde en çok mübalağa ve tezat sanatlarının desteğini almıştır. Konu olarak ise insan ruhunu ve ruhun çektiği ıstırapları kendisine rota seçmiş, tasavvufî konuları da merkezine yerleştirmiştir.

Tasavvufî konuların Sebk-i Hindî'de fazlasıyla yer alması, bu akımın tasavvufî konuların ele alınmasını amaç edinen bir tür olduğunu akla getirmemelidir. Zira Sebk-i Hindî'de tasavvufî konular amaç değil, araç durumundadır. Yani, ıstırap anlatılıyorsa, tasavvufî konular bu ıstırapı anlatmada yalnızca bir araçtır. Amaç anlatımı güçlendirmek, anlamı derinleştirmektir.

Tıpkı hikemî şiirde olduğu gibi bu akımda da "az kelime ile çok şey" anlatılmak istenmiştir.

Şeyh Gâlib ve eserleri üzerindeki çalışmalar

Şeyh Gâlib'in *Divân*'ı üzerinde Abdülkadir Güner akademik bir çalışma yapmıştır. Naci Okçu, eserin ilmî; Muhsin Kalkışım ise popüler birer yayımını gerçekleştirmişlerdir. Bir incelemeyle birlikte Sadettin Nüzhet eseri yayılamış, Abdulbaki Gölpınarlı, Ali Alparlan, Haluk İpekten ve İskender Pala tarafından da eser neşredilmiştir.

Gazel

mütefâ'ilün / fâ'ilün / mütefâ'ilün / fâ'ilün

ینه زورق درونم قیریلوب کناره دوشدی
طیانوری شیشه در بو ره سنکساره دوشدی

Yine *zevrâk*-ı derûnum kırılıp *kenâre* düşdi
Dayanur mı şîşedir bu reh-i *senğ-sâre* düşdi

Gönül kayıgım kırılıp sahile çıktı; taşlık yola düştü.
*Şişeden yapılmıştır dayanır mı?*²

² *Gönül, kayığa benzetilmiştir. Kenar aynı zamanda sahil demektir. Bununla ilgili olarak Divân edebiyatında kenar etmek (kucaklamak) tabiri vardır. Beyitte altı çizili olan kelimeler ise denizcilikle ilgilidir ve tenasüplüdür.*

او زمانکه بزم جانده بولیشدی کاله کام
زه حصه محبت دل پاره پاره دوشدی

O zaman ki bezm-i cânda bölüşüldü kâle-i kâm
Bize hisse-i mahabbet dil-i pâre pâre düşdi

*Arzu kumaşı ruhlar meclisinde bölüşüldü. Bize sevgi payı olarak parça parça olan gönül düştü.*³

کمی زیر سرده دستی که ایاغی قولتغنده
دوشه قلله خسته غم در لطف پاره دوشدی

Kimi zir-i serde desti geh ayagı koltugunda
Düşe kalka haste-i gam der-i lutf-ı yâre düşdi

*Üzüntüden yorulmuş, bazen eli başının altında bazen de ayağı koltuğunda bir durumda, sevgilinin lütuf kapısına geldim.*⁴

ایرشوب بهاره بلبل یکیندی محبت کل
ینه نوبت تحمل دل بیقراره دوشدی

Erişip bahâra bülbül yenilendi sohbet-i gül
Yine nevbet-i tahammül dil-i bî-karâre düşdi

*Bülbül, bahar mevsimine erişti. Sevgili (gül) hakkında sohbet tazelandı; ancak tahammül sırası ıstırap içindeki gönle düştü.*⁵

مه برج عارضکده کوکل اولدی خاله مائل
بکا کندی طالمدن بو سیه ستاره دوشدی

Meh-i bûse-i 'ârızında gönül oldı hâle mâ'il
Bana kendi tâli'imden bu siyah Sitâre düşdi

*Gönül, sevgilinin aya benzeyen yanağının burcundaki yıldız benzeyen bene meylettî. Bana da kendi talihimden bu siyah yıldız düştü.*⁶

³ *Bezm-i cân yani ruhlar meclisi Allah'ın "ben sizin rabbiniz değil miyim?" diye ruhlara soru sorduğu ve "evet" cevabını aldığı meclisin adıdır.*

⁴ Birinci dize hakkında birkaç yorum vardır: İlki, insanın secdeye gitme şeklini bize hatırlatır. İkincisi de, sarhoşun paldır-küldür yürümesidir. Kesin bir yargıya varılamaz.

⁵ Beyitte tezat sanatı yapılmıştır.

⁶ Divân edebiyatında, yıldızlarla insanın kaderi arasında ilişki olduğu düşünülmüştür. Güya, herkesin talihini belirleyen bir yıldız vardır. Beyitte, gök cisimleriyle ilgili terimler tenasüplüdür.

سوزیلوب اوچتم آهو دیدی ذوق وصله یاهو
بو دکدی نیتیم بو یولم انتظاره دوشدی

Süzülüp o çeşm-i âhû dedi zevk-i vasla yâ Hû
Bu değildi neyleyim bu yolum intizâre düşdi

O âhu gözlü güzel gözlerini süzüp, kavuşma
zevkiyle Allahısmarladık dedi. İstedğim bu değildi,
yolum beklemeye düştü.

ره مولویده غالب بو صفتله قالدی حیران
کیمی ترک نام و شانہ کیمی اعتباره دوشدی

Reh-i Mevlevî'de Gâlib bu sıfatla kaldı hayrân
Kimi terk-i nâm u şâne kimi i'tibâre düşdi

Gâlip, Mevlevîlik yolunda "hayran" makamında
kaldı. Kimisi unvanını terk etmeye, kimisi de itibara
düşkünlük göstermeye başladı.⁷

Gazel

mef'ûlû / fâ'ilâtû / mefâ'ilû / fâ'ilûn

سافر حباب موجة مهتابدر بو شب
فانوس بحر نوره کردابدر بو شب

Sâgar habâb-ı mevce-i mehtâbdır bana bu şeb
Fânûs bahr-ı nûrda girdâbdır bu şeb

Benim için bu gece kadeh, ay ışığı dalgasının
yarattığı hava kabarçıdır. Nur denizindeki girdap
ise bir lambadır.⁸

ندن باد چغم صبه مت یار ایله
بیغوله کبر کوشه محرابدر بو شب

Rindan yâd-ı çeşm-i siyeh-mest-i yâr ile
Peygüle-gir-i kûşe-i mihrâbdır bu şeb

Rindler, bu gece sevgilinin aşırı sarhoş gözünü
hatırlayarak mihrabın köşesine sığınmışlardır.⁹

⁷ Hayran, Mevlevîlikte bir makamın adıdır.

⁸ Bahr-ı nur, ışık denizi anlamında kullanılmıştır.

⁹ Sevgilinin gözü daima sarhoş sıfatıyla anılır.

یکرنگ فیض ساق ایله بزم و کاستان
هر جام باده بر کل سربادر بو شب

Yek-reng feyz-i sâkî ile bezm-i gülsitân
Her câm-ı bâde bir sirâbdır bu şeb

İçki dağıtan güzelin bol bol şarap doldurmasıyla gül
bahçesi meclisi kıpkırmızı oldu. Bu gece her şarap
kadehi suya kanmış gül gibidir.¹⁰

روشندلان عقد کهردن نشان ویرر
بروین سرشک مجلس احبابدر بو شب

Rûşen-dilân 'ikd-ı güherden nişân verir
Pervîn sirîşk-i meclis-i ahbâbdır bu şeb

Meclisteki aydınlık gönüllü dostlar, şeklen bir
gerdanlığı anımsatıyorlar. Bu gece dostlar
meclisinde akan gözyaşı ise Ülker yıldızına
benziyor.

چغم اضطراب لرزش اندام باده
هر قطره اشک دانه سیمابدر بو شب

Çeşm ıztırâb-ı lerziş-i endâm-ı yârda
Her katre eşk dâne-i sîm-âbdır bu şeb

Göz, sevgilinin salınışının ıztırabında her damla göz
yaşı bu gece kanlı bir su tanesidir.

مژگان اهل عشق بر جام خارده
کرار سبر چشمه خونابدر بو شب

Müjgân-ı ehl-i 'aşk biter câm-ı hârde
Gülzâr seyr-i çeşme-yi hûnâbdır bu şeb

Aşk ehlinin kirpikleri dikenlik yerde biter. Bu gece
gül bahçesi, kanlı çeşmeye dönüşmüştür.¹¹

سنگ نشان خوابده تیز ابهر المندر
تیغ نکاهی صنه کرن خوابدر بو شب

Seng-i nişân hâbde tîz eyler el-hazer
Tig-i nigâhı sanma girân-hâbdır bu şeb

¹⁰ Renkle ve içkiyle ilgili kelimeler tenasüplüdür.
Feyz ise bolluk, bereket anlamındadır. Çoğunlukla
su ile birlikte kullanılır.

¹¹ Kanlı çeşme ifadesi ile gözyaşı kastedilmektedir.
Aşgın ağlayıp kirpiklerinin ıslanmasıyla kirpikleri
bir diken gibi büyümektedir.

Sevgilinin bir kılıca benzeyen bakışını bu gece derin uykuda sanma. Dikkat et, uykunun arasında bu kılıcı keskinleştirmektedir.¹²

غالب نكاهی وصفی تمویذ ایدر مکر
کاعد سه بهاری نادر بو شب

Gâlib nigâh-ı vasfını tesvîd eder meger
Kagıd siyeh bahâr-ı mey-i nâbdır bu şeb

Galib, senin bakışının niteliklerini karalıyor. Kağıt,
saf şarabın etkisiyle, siyah çiçeklerle dolmuştur.

Gazel

mef'ûlû / fâ'ilâtû / mefâ'ilû / fâ'ilûn

Aşk âteş-i tecellî-i Mansûrdur bana
Her çûb-ı dâr bir şecer-i Tûrdur bana

Aşk, benim için Hallac-ı Mansur'un ortaya çıktığı bir
ateş gibidir. Mansur'un asıldığı darağacı ise benim
için Tur Dağı'ndaki ağaç gibidir.¹³

Ol serv-i gül-furûş-i tecell-i cilveden
Her nahl-i âh bir şecer-i Tûrdur bana

O üzerinde güller sarılı servi boylu güzelin yavaş
yavaş ortaya çıkmasından dolayı, bir fidana
benzeyen âh seslerim benim için Tur Dağı'nda Hz.
Musa'nın tutunduğu ağaçtır.

Semt-i belâda bellemişim dâr-ı vahdeti
Seng-i nişân minâre-i Mansûrdur bana

Ben, Allah'ın birlik evini bela semtinde öğrendim.
Benim için her bir nişan taşı, her bir mesafe
Mansur'un ezan okuduğu minaredir.

Teblerze zâd gevher-i galtân-ı gurbetim
Mihr-i sadef sabâh-ı Nişâburdur bana

Ben sıtmaya tutulmuş gurbetin yuvarlanan bir
mücevheriyim. Sedefin ışığı benim için Nişâbur
sabahı gibidir.¹⁴

Rehdân-ı gaybım öyle ki 'anka-yı vahşetin
'Arz-ı refâkat etdiği meşûrdur bana

¹² Beyitte mübalağa vardır.

¹³ Mansur, "Enel-Hak" dediği için öldürülen sufi,
Tûr ise Hz. Musa'nın Allah'ı görebilmek için
çıktığı dağın adıdır. Allah'ın "sen beni göremezsın"
demesine rağmen ısrar etmiş ve bir tecelli ile
kendinden geçmiş, bir ağaca tutunmuştur. Sebki
Hindî'de telmihlerin önemli bir rolü vardır. Beyitte
Hz. Musa'nın Tûr dağında Allah ile görüşmesi
tecelli ve Tûr gibi ifadelerle verilmiştir.

¹⁴ Şair kendisini içkiye benzetmiştir.

Ben gaybın yolunu biliyorum. Yalnızlık ankasının
bana yol arkadaşlığı teklif ettiği, herkes tarafından
bilinmektedir.

Guya hayâl-i hatt-ı lebinle mûjemde hûn
Bag-ı vefâda tûfî-i zenbûrdur bana

Ey sevgilim! Senin dudağına kadar uzanan ayva
tüylerinin hayaliyle, kirpiklerimden damlayan kan,
vefa bahçesindeki bir tuti veya dudak gibidir.

Çekmem humze-i çîn-i cebin sergüzeşt-i Cem
Nakş-ı gül-i piyâle-i fagfurdur bana

Ben, olaylardan dolayı baş ağrısı çekmem. Cem'in
başından geçenler, benim için büyük bir şarap
kadehindeki gül işlemesi gibidir.¹⁵

Bakmaz safa-yı sagar-ı zerrine mest-i 'aşk
Kimya-yı 'ayn o nergis-i mahmûrdur bana

Aştan sarhoş olan, papatyanın verdiği mutluluğa
bakmaz. Benim için göz kimyası, sevgilinin nergise
benzeyen baygın bakışıdır.¹⁶

Şad mihi tîr-i hecr ile bu sîne-i harâb
Meşk-i figâna tahta-i santurdur bana

Yüz ayrılık okunun çivisiyle harap olmuş gönlüm, ah
seslerini denerken benim santurdan tahtamdır.

Baglandı tar-ı kâkülüne nagme-i cünûn
Zencirler terane-i tanburdur bana

Ey sevgilim! Senin saçının her bir teline delilik
nağmeleri bağlandı, bestelendi. Deliliğimden dolayı
bana bağlanan zincirler, benim için tambur sesidir.

Kanlar akar 'aceb ki bu çeşm-i sefidden
Hunabe hiz ol çeşme-i kâfûrdur bana

Bu kör gözümde akan kanların akmasına
şaşmamak gerekir. Benim için o kanlar, akan beyaz
bir kâfur çeşmesidir.¹⁷

Manendi yale salik-i meczûb-ı 'aşkıyar
Gâlib demem ki şems-i Hûdâdur bana
Ben, çiğ tanesi gibi, aşkın cazibesine kapılmış bir
müridim. Galib! "Mevlana'nın arkadaşı Şems bana
uzaktır" diyemem.¹⁸

Bahs etdi hâk-Rubî-i iksir dergehin
Ol hazretin 'inayeti mevûrdur bana

¹⁵ Cem'in başından geçenler, gül işlemesi ile tezat
oluşturur.

¹⁶ Mutasavvıflar arasında bakışın insan kimyasını
değiştirdiğine inanılmıştır. Bununla ilgili olarak
Hafız ve Baki'de birçok beyit vardır.

¹⁷ Bu beyitte çeşm-i sefid yani beyaz göz, kör
anlamında kullanılmıştır.

¹⁸ Şems, güneş anlamında da kullanılmaktadır.
Şems, çiğ tanesine gelirse çiğ tanesi erir, yok olur.

*Ey Hz. Mevlana! Senin dergahın bana iksir süpürmeyi başışlamıştır. Bu sefer de o hazretin manevî yardımı bana çoktur.*¹⁹

Gazel

mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün

کل آتش کلبن آتش کلشن آتش جویبار آتش
سمندر طینتان عشقه بسدر لالهزار آتش

Gül âteş gülbün âteş Gülşen âteş cuy-bâr âteş
Semender tıynetân-ı 'aşka besdir lâle-zâr âteş

*Gül ateş, gül fidanı ateş, gül bahçesi ateş. Aşkın semender yaratılışlarına ateş olarak lale bahçesi yeter.*²⁰

همان ای ساقی بر ساغر طونشدر دست دلداره
فضیله بزمه کلدی شمع مجلس وش بنار آتش

Hemân ey sâkı bir sâgar tutuşdur dest-i dil-dâre
Gazabla bezme geldi şem-i meclis-veş yanar âteş

Ey saki! Sevgilinin eline hemen bir şarap kadehi ver. Meclis mumu gibi yanan bir ateş olarak gazapla meclise geldi.

نسیم آتش جیگردی غنچه چشم امیدمدن
برآندی کلشن آمله برق بهار آتش

Nesîm âteş çıkardı gonca-i çeşm ümîdimden
Bırakdı gülşen-i âmâlîme berk-i bahar âteş

*Rüzgar, ümit gözümün goncasından ateş çıkardı. Bahar şimşegi ellerimin gül bahçesine ateş bıraktı.*²¹

خیال حسرت حالکه آم ابتدکبه عفاک
شب فرتنده هر دم اخترا ایلر نثار آتش

Hayâl-i hasret-i hâlinle âh etdikçe 'uşşakın
Şeb firkatde her dem ahterân eyler nisâr âteş

¹⁹ Gerek Mevlevîlikte gerekse diğer tarikatlerde *mürîd* olmak isteyen kişi, en pespaye işlerde çalıştırılır. Hz. kelimesi ise iki anlama gelir: 1. Mevlana. 2. Eşik (Huzur, kat).

²⁰ Semender, ateşte yaşayan bir tür hayvan olarak kabul edilir.

²¹ Ümit gözünün goncası ve gülşen-i âmâl tamlamalarında Sebki Hindî akımının etkilerini görmek mümkündür.

Ey sevgilim! Senin âşıkların, yüzündeki benim özeliyle...

بکا دوزخدن ای مه دم اورر کلزارلر سن سز
نہال آتش درخت دلکش آتش برک وبار آتش

Bana dūzahdan ey meh dem urur gülzârlar sensiz
Nihâl âteş dirah-tı dil-keş âteş berk ü bâr âteş

Ey ay gibi sevgilim! Sen olmadan, gül bahçeleri bana cehennemi hatırlatır. Ağaç de fidan, gül, yaprak ve meyve de ateştir.

مرکبدر وجودی تا ازل یکپاره سوزشدن
مناصردن مکر هشانه اولشدر دوچار آتش

Mürekkepdir vücûdu tâ ezelden yek-pâre sūzeşdan
'Anâsırdan meger 'uşşaka olmuşdur dū çâr âteş

Âşıkların vücudu elest meclisinden beri bütünüyle yanmaktan meydana gelmiştir. Dört unsurdan, âşıkların payına ise ateş düşmüştür.

جراغ بزم هجری اولدیم بامش باقتدرمش
کوکل پروانه-ینه وصلت آتش انتظار آتش

Çerag-ı bezm-i hecri oldugum yamış yakışdırmış
Gönül pervânesine vuslat âteş intizâr âteş

Aylık meclisinin mumu olduğum sevgili, yapmış yakıştırmış. Bir pervaneye benzeyen gönle kavuşmak ateş, beklemek ateş.

بیان سوزش ایلر هرکس استعداد فطریدن
ایدر بر خسته عاشق مصرع رنگین چنار آتش

Beyân-ı sūziş eyler herkes isti'dâd-ı fitratdan
Eder berceste 'âşık mısra-ı rengîn çenâr âteş

Herkes yaratılış kabiliyetine göre yanışını izah eder. Âşık, yani şair, ön plana çıkmış renkli bir dize yazar, çınar da ateş çıkarır.

مکر کلک -بک جولانک اولمش کرم رو غالب
زمین آتش زمان آتش بتون نقش و نکار آتش

Meger kil-i sebük-cevlânın olmuş germ-rev Gâlib
Zemîn âteş zamân âteş bütün nakş u nigâr âteş

*Ey Galib! Senin hızlı hareket eden kalemin o kadar ateşli ilerliyor ki, zemin ateş, zaman ateş, kağıdın üzerindeki işleme ve resimler de ateştir.*²²

Gazel

Meyhâne sadrına geç otur kâm-rân isen
Sâkinin ol ayagını ger pehlevân isen

*Eğer mutluluk sürmek istersen meyhânenin en değerli yerine geç, otur. Pehlivan isen sâkinin ayagını al.*²³

Üftâdeler ki kâfir elinde esirdir
Ta'n etme zâhid onlara ser Müslümân isen

*Ey ham sofu! Eğer Müslüman isen, âşıkları ayıplayıp durma; çünkü onlar kafir elinde esirdir.*²⁴

Pek gurralanma kûşe-i mihrâb-ı tâ'ate sırrelenme
'Aşkın kemân-ı sahrını çek kahramân isen

*İbadet mihrabının köşesinde pek gururlanma. Eğer kahraman isen aşkın sert yayını çek.*²⁵

Dehrin iki kadehle deşîş kâr u bâr
Bilme cihân umârını rind-i cihân isen

Eğer cihânın rindî isen dünya işlerini bilme ve dünyanın işini gücünü iki kadehle deşîş.

Bizden hemân gürîze mi derler hırâm-ı râz
Bir yolda gel bu cânîbe serv-i revân

O, nazla yürüyen sevgilim, bizden hemen kaçarmı? Eğer bir servi gibi yürüyorsa, bu tarafa da bir gel.

Âyne-i derûnî şikest etme ey perî
Terk eyleme gönülleri gözden nihân isen

*Ey peri gibi sevgilim! Aynaya benzeyen gönlü kırma. Gözden gizli isen de gönülleri terk etme.*²⁶

²² *Kilk, sebük-cevlân, zemin, nakş u nigar* kelimeleri edebî terimlerdir, tenasüplüdür. *Zemin*, nazira yazılan şiir demektir.

²³ *Sadr, göğüs* demektir. Eski anlayışa göre "bilginin kaynağı"dır. Yüksek görevlilere ve yerlere *sadr* denilir. Örn: Sadr-ı âzâm 'en büyük makam'. Divân edebiyatında iç mekan tasviri yoktur.

Bundan dolayı meyhâneler ait iç mekan tasviri de görülmez. Bu nedenle *meyhânenin köşesi, sadrı ya da şarap küpünün dibinden* bahsedilir. Meyhânenin güzel bir atmosferi olduğu söylenir.

Beyitte, *ayak* kelimesi tevriyelidir. Güreşle ilgili kelimeler ise tenasüplüdür.

²⁴ Beyitte *leff ü neşr* vardır. Ayrıca *üftâde-zâhid ve kafir-Müslümân* kelimeleri arasında da tezat görülür.

²⁵ Beyitte okçulukla ilgili terimler sıralanmıştır. Okçulukta önce yumuşak yaylar çekilir. Usta hâle geldikçe sert yaylar çekilmeye başlanır.

²⁶ Sevgili *periyeye*, gönül ise *aynaya* benzetilmiştir. Perilerin görülmediğine inanılır.

Der-pîş edip safâ nazarı mest-i hayret ol
Gerçek mürid-i şive-i pir-i mugân isen

*İhtiyar meyhânececinin tarzını taklit eden gerçek bir mürid isen, mutluluk bakışını anlayıp şaşkınlıktan sarhoş oldum.*²⁷

Mehcûrsın hayât*ı muhabbetten ey gönül
Memnûn-ı 'ayş zindegi vü Câvidân isen

Ey gönül! Sevgi hayatından ayrı kalmışsın; çünkü yaşamak ve uzun ömür sürmek için yiyip içmekten memnunsun.

Gâlib cenâb-ı hazret-i Şârihten iste feyz
Esrâr-ı 'aşka tâlib-i şerh ü beyân isen

*Ey Gâlib! Eğer aşkın sırlarını açıklamaya ve anlatmaya talip isen, Şârihten himmet iste.*²⁸

Dergâh-ı cûd-ı hazret-i Monlâ-yı Rûma düş
Âgâh-ı tavr-ı bî-bedel-i 'aşıkân isen

Ey Gâlib! Âşıkların benzersiz tavırlarından haberdar isen Mevlânâ'nın cömertlik dergâhına koş.

²⁷ *Pir-i mugân* kelimesi *atesperestlerin reisi* anlamındadır. Beyitte, meyhâneceye ad olmuştur. Meyhânece, Divân edebiyatında mürşidi temsil eder. Yani âşıklara gerçek yolu gösterir.

²⁸ *Şârih, esrâr, feyz, tâlib, şerh ve beyân* kelimeleri şerh ile ilgilidir, tenasüplüdür. *Feyz*, Divân edebiyatında *bolluk, bereket* gibi anlamlara da gelir.